Strategisch kompas water, ruimte en klimaat

Vast te stellen door het algemeen bestuur op 22 september 2026
De grijs gemarkeerde tekst is aanvullende tekst op oorspronkelijk position paper.

Water, ruimte en klimaat zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De keuzes die we vandaag maken, bepalen hoe veilig, leefbaar en veerkrachtig onze leefomgeving morgen is. Daarom werken we samen met overheden, inwoners en bedrijven aan toekomstgericht waterbeheer, waarin water en bodem richting geven aan de inrichting van onze fysieke leefomgeving.

Het Strategisch kompas water, ruimte en klimaat (WRK) bouwt voort op het position paper Water en Bodem Sturend (vastgesteld door het algemeen bestuur op 16 april 2024). Het geeft meer richting aan onze rol, onze keuzes en onze aanpak. De tien uitspraken in dit kompas vormen daarbij onze leidende principes. Als strategisch kader voor het waterschap beschrijft het Strategisch kompas hoe wij kijken naar de ontwikkeling van het waterbeheer, welke rol wij innemen in de fysieke leefomgeving en hoe wij daar invulling aan geven. Daarmee geeft het richting aan ons handelen en aan de samenwerking met onze partners.

De beweging die dit kompas in gang zet, vraagt om een lange adem en vertaalt zich niet van vandaag op morgen in de praktijk. Daarom hoort bij het Strategisch kompas een indicatieve routekaart. Hierin is in hoofdlijnen opgenomen hoe en wanneer de uitgangspunten van het Strategisch kompas doorwerken in beleid, programma's, projecten en samenwerkingen. Zo maken we onze koers concreet, volgen we onze voortgang en kunnen we onze aanpak waar nodig bijstellen. Wij actualiseren de routekaart bij de start en mid-term review van het Waterbeheerprogramma (2028 en 2030).

1. ***Wij zien 'water en bodem sturend' als de basis voor een klimaatbestendig waterbeheer in de toekomst***

Om het waterbeheer in de toekomst goed uit te kunnen voeren en betaalbaar te houden, kiezen wij voor het principe 'water en bodem sturend'. Dat betekent dat de eigenschappen van water en bodem leidend zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen, de ruimtelijke inrichting en het gebruik van de ruimte. Dat is noodzakelijk omdat er grenzen zijn wat het water- en bodemsysteem aankan en wat wij met behulp van techniek kunnen bereiken. De waterkwantiteit en waterkwaliteit staan door klimaatverandering onder druk. Dit maakt een klimaatbestendig waterbeheer noodzakelijk. Wij kijken daarom ook verder vooruit, tot het jaar 2100. Op basis daarvan bepalen we wat we nu moeten doen om ons waterbeheer goed te regelen én betaalbaar houden voor de toekomst. Een nadere toelichting op de urgentie van klimaatbestendig waterbeheer is opgenomen in de toelichting bij dit Strategisch kompas.

2. ***Wij voelen ons verantwoordelijk voor goed waterbeheer in de toekomst en zijn proactief in de fysieke leefomgeving.***

Wij zijn én voelen ons verantwoordelijk voor een leefbaar gebied, ook op lange termijn en tegen aanvaardbare kosten. We zoeken daarom naar een goede balans tussen de (on)mogelijkheden van het watersysteem en het gebruik van de ruimte voor wonen, werken, natuur en landbouw. Dit doen we door een proactieve, meer sturende rol in de ruimtelijke ordening, waarbij nadrukkelijk de eigenschappen van de grond en/of het water als vertrekpunt gelden voor de huidige en toekomstige functie. Dit mag niet tot een verslechtering leiden van de zoetwatervoorraad voor onder andere de voedselzekerheid.

3. Wij spannen ons maximaal in om ongewenst afwentelen te voorkomen

Wij gaan voor oplossingen zonder de nadelen hiervan af te wentelen of door te schuiven naar anderen, naar andere gebieden of naar de toekomst. Dit geldt zowel voor situaties wanneer het te nat is, maar ook wanneer het te droog is. Wij weten wanneer sprake is van afwentelen en brengen onze kennis en expertise in om tot toekomstbestendige oplossingen te komen.

4. Wij staan voor een bestuurscultuur van partnerschap en wederkerigheid

Verandering van het ruimtegebruik is de sleutel voor toekomstbestendig waterbeheer. Dat zien wij als een gezamenlijke opgave. In een stroomgebied zijn overheden, bewoners, terreinbeheerders en (agrarische) ondernemers immers afhankelijk van elkaar. Wij willen een verbindende rol spelen als kennisautoriteit op het gebied van water en handelingsperspectief bieden. Denk aan groepen boeren of terreinbeheerders die hun bedrijfsmodel aanpassen om langer water van goede kwaliteit vast te houden of op te slaan en zo het verschil maken. Of denk aan dorpen en steden die investeren in het verbeteren van de sponswerking in de bodem.

5. Aanpassingen in het watersysteem als gevolg van klimaatverandering of ruimtelijke ontwikkelingen zijn voor ons niet langer vanzelfsprekend

We willen dat normen en afspraken voor waterveiligheid, waterbeschikbaarheid en wateroverlast ons gaan helpen met de toepassing van de sturende water- en bodemprincipes bij nieuwe ontwikkelingen.
We beschermen als vanouds onze objecten in beheer en eigendom, zoals gemalen, dijken en watergangen en beoordelen nadrukkelijk of aanpassingen ook op de lange termijn passen binnen de principes van water en bodem sturend.

6. *Wij passen het principe 'water en bodem sturend' toe bij ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving*

Wij onderscheiden lopende en nieuwe ontwikkelingen voor de toepassing van 'water en bodem sturend':
• Lopende ontwikkelingen:
Wij vinden dat lopende ontwikkelingen de belasting van het water- en bodemsysteem zoveel mogelijk moeten beperken, bijvoorbeeld door compenserende of mitigerende maatregelen.
• Ontwikkeling van nieuwe ruimtelijke plannen:
In de uitvoering van nieuwe ruimtelijke plannen moet 'water en bodem sturend' geborgd zijn. Wij willen het systeem van dijken, weteringen en gemalen op voorhand niet verder aanpassen vanwege keuzes van andere partijen welke geen rekening houden met 'water en bodem sturend' bij nieuwe ruimtelijke plannen. Er zullen oplossingen gezocht moeten worden in transformatie in de fysieke leefomgeving.

Wij stellen regels op die het goed functioneren van het watersysteem beschermen, ook op de lange termijn. Wij onderzoeken of een plan negatieve effecten heeft of leidt tot ongewenste afwenteling, daarbij zijn er drie mogelijkheden:

1. het plan wordt aangepast;
2. een oplossing wordt gezocht binnen het stroomgebied;
3. de ontwikkeling past niet bij 'water en bodem sturend', wij werken hier niet aan mee.

Dit vertellen we aan provincies, gemeenten en aan bewoners, terreinbeheerders en (agrarische) ondernemers.
Samenwerking heeft altijd de voorkeur. Wanneer een ruimtelijke ontwikkeling naar ons oordeel leidt tot onaanvaardbare gevolgen en overleg niet tot passende oplossingen of compenserende maatregelen leidt, maken wij gebruik van een interventieladder. Een nadere toelichting op de interventieladder is opgenomen in de toelichting bij dit Strategisch kompas.

7. Wij vergroten onze kennis en competenties en passen deze toe

Naast kennis van water en bodemsystemen is het nodig om goed te kunnen begrijpen hoe ruimtelijke en maatschappelijke processen werken en hoe daar onze doelstellingen kunnen worden gerealiseerd. Wij blijven onze kennis ontwikkelen, benutten innovatieve technieken en werken samen met anderen om kennisautoriteit water te blijven. Wij brengen onze kennis nog nadrukkelijker in bij ruimtelijke processen zoals NOVEX, ontwikkelingen in stedelijk en landelijk gebied, omgevingsvisies, IRM en PAGW, regionale, landelijke en internationale samenwerkingsverbanden, de Unie van Waterschappen en onderzoekstrajecten. En ook richting bijvoorbeeld provincies, gemeenten, bewoners, terreinbeheerders en (agrarische) ondernemers. Wij willen onze kennis efficiënt benutten en richten ons op initiatieven en gebieden waar energie zit en waar wij samen met onze partners het verschil kunnen maken. Daarbij maken we gebruik van de kennis die in het gebied aanwezig is.

8. Wij richten ons op houdbare ruimtelijke oplossingen voor de lange termijn

Wij dragen bij aan een toekomstbestendige, weerbare leefomgeving die meerdere generaties mee kan. Wij zetten daarom in op ruimtelijke oplossingen waarbij het grondgebruik zich aanpast aan de water- en bodemomstandigheden, zoals oplossingen aan de bron, slimme locatiekeuzes en meervoudig ruimtegebruik. Dit geldt voor gebiedsontwikkelingen van derden en van WDODelta. Daarbij wegen we de maatschappelijke effecten en belangen zorgvuldig af. Voor bestaande functies blijven technische maatregelen van belang om deze duurzaam en veilig in stand te houden.

9. Wij werken vanuit een integrale aanpak op basis van de Omgevingswet.

De uitdagingen in onze leefomgeving zijn te groot en te verweven om alleen op te lossen. Daarom kiezen we voor een open en daadkrachtige aanpak en zoeken we vanuit onze kerntaken zelfbewust, actief en uitnodigend de samenwerking op. We kijken daarbij naar het waterbelang én hebben oog voor de belangen van onze partners. Dit doen we vanuit de verschillende rollen die we als overheid hebben. Met name onze ‘netwerkende’ en ‘responsieve’ rol geven wij meer aandacht. De uitgangspunten van de Omgevingswet brengen we in praktijk via publiekrechtelijke samenwerking, interbestuurlijke omgevingsprogramma’s, het principe ‘pas toe of leg uit’ en onze verordening. In de toelichting leggen wij onze rollen en bijbehorende instrumenten verder uit.

10. Wij investeren toekomstbestendig

De kosten van waterbeheer nemen toe. Daarom investeren we tijdig en gericht. Slimme keuzes voor water, bodem, locaties en inrichting betalen zich later terug in lagere beheerkosten en minder overlast en schade. Onze investeringen richten zich steeds meer op kansen voor de lange termijn, met een blik op 2100. We participeren waar mogelijk in langjarige gebiedsfondsen en investeringsagenda’s, zoals we hebben gedaan in Reevedelta en willen gaan doen in de regionale investeringsagenda van Regio Zwolle. Zo kunnen we risico’s beperken en kosten delen.

Toelichting op het Strategisch kompas WRK

De tien leidende principes vormen samen met de toelichting het Strategisch kompas water, ruimte en klimaat. In deze toelichting beschrijven we de context, achterliggende afwegingen en hoe we op strategisch niveau invulling willen geven de leidende principes.

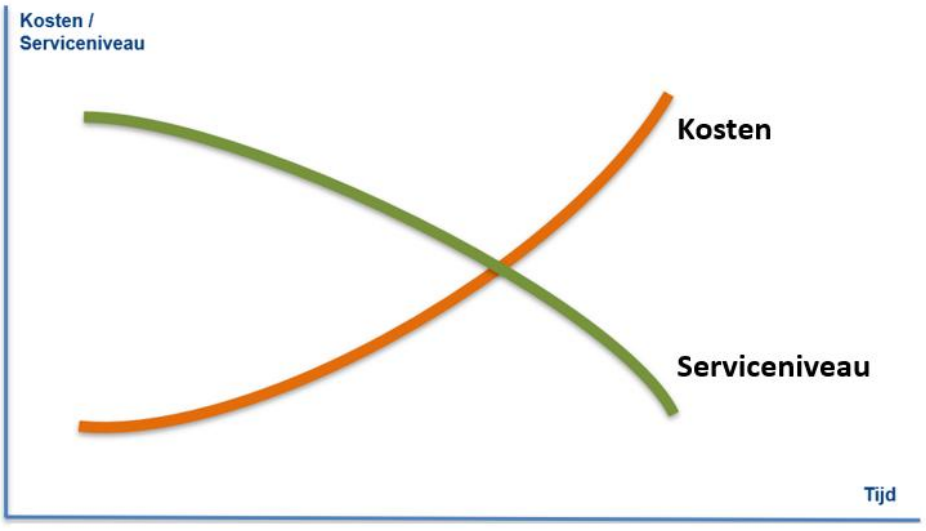
Urgentie klimaatrobuust ruimtelijke ontwikkeling en waterbeheer

Het plaatje hieronder laat zien dat het klimaat verandert, dat het droger én natter én warmer én minder voorspelbaar wordt. Dat betekent dat de tijd waarin we het water kunnen beheren steeds korter wordt. Ons watersysteem is ingericht op deze gemiddelde beheersituatie. Dat is de situatie waarin we vrij goed

tegen aanvaardbare kosten ons waterbeheer kunnen uitvoeren: veilig, voldoende en schoon.

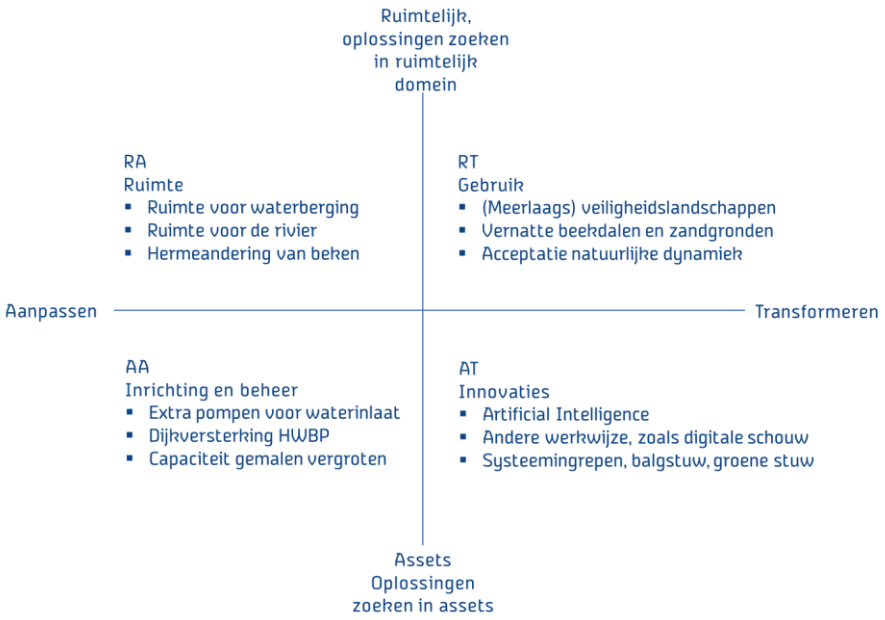
Als we onze gebruikelijke methoden voor waterbeheer niet kunnen inzetten door droogte, natheid of warmte, moeten we alternatieven gebruiken. Bijvoorbeeld extra pompen inzetten in droge omstandigheden of extra maatregelen nemen om wateroverlast te voorkomen, zoals in december 2023. Dat brengt meer kosten met zich mee. Tegelijkertijd wordt het steeds lastiger om het gewenste serviceniveau te realiseren. Wij zijn van mening dat het principe water en bodem sturend de oplossing is om dit patroon te doorbreken.

De stijgende kosten vormen een trend die in onderzoek binnen de waterschapssector wordt bevestigd. Uit het rapport Opgave en financiën in balans 2025-2050 blijkt dat de sector voor een grote en langdurige investeringsopgave staat, die tot 2050 niet afneemt en aanzienlijke gevolgen heeft voor de financiële positie van waterschappen. Daarbij zijn de effecten van klimaatverandering na 2050 nog niet meegenomen.

Richtingen voor toekomstig waterbeheer

Onderstaande figuur laat zien welke mogelijkheden er zijn om wateruitdagingen aan te pakken. De vier kwadranten onderscheiden oplossingen in de assets en in het ruimtelijk domein, variërend van aanpassen tot transformeren. Afhankelijk van het gebied, de opgave en de fase van ontwikkeling kiezen we een passende combinatie van maatregelen. Daarbij verschuift onze inzet steeds vaker van technische ingrepen in ruimtelijke oplossingen die water en bodem als uitgangspunt nemen. Waar nodig kijken we zelfs naar een andere inrichting of een ander gebruik van de ruimte.

Binnen de kwadranten richten we ons op:

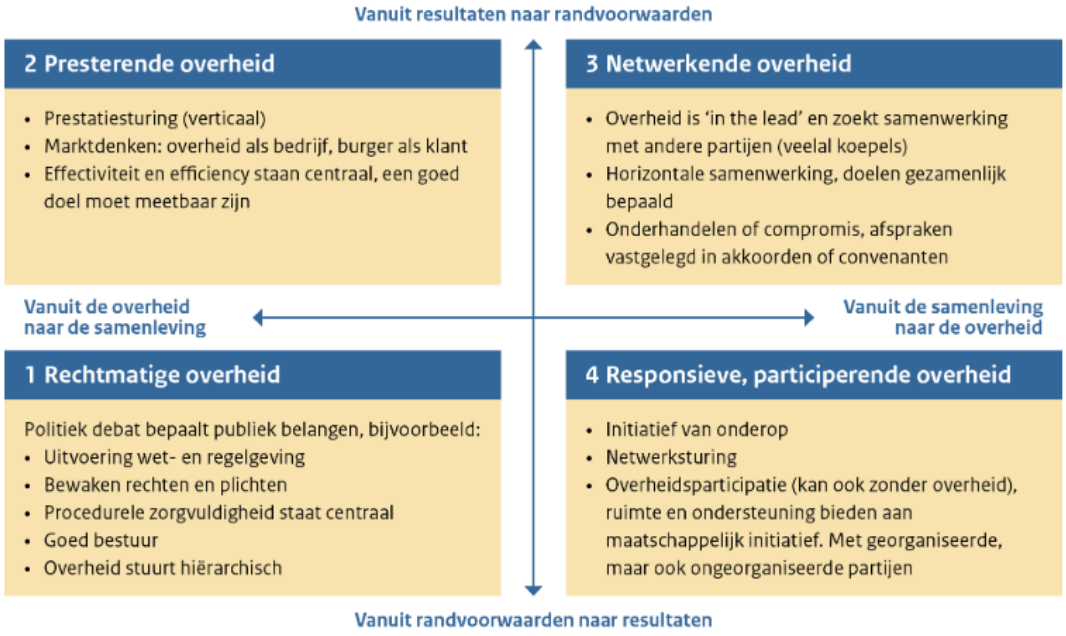
- **AA - *Assets* en Aanpassen:** klassieke benadering van het waterbeheer, *functies* zijn leidend en wij bedienen die zo goed mogelijk met behulp van de inrichting en het beheer van onze assets.
- **AT - Assets en *Transformeren*:** we bedienen de functies en zoeken voortdurend naar innovaties en methoden om de prestaties van onze assets te verbeteren.
- **RA - Ruimtelijk en Aanpassen:** we zoeken oplossingen in onze assets en in meer ruimte voor het watersysteem.
- **RT - Ruimtelijk en Transformeren:** we denken goed na over water bij het maken van plannen voor de inrichting van een gebied. We streven naar een betere balans tussen de functies in en het gebruik van de ruimte en de water- en bodemsystemen.

In alle gevallen handelen we vanuit het samenhangend perspectief van schoon, voldoende én veilig water, en vanuit de schaal van onze stroomgebieden IJsseldelta, Salland, Stroink, Benoorden de Vecht en Meppelerdiep.

Rollen en instrumenten van het waterschap in de fysieke leefomgeving

Afhankelijk van de situatie en de opgave vervult het waterschap in de fysieke leefomgeving verschillende rollen: rechtmatig, presterend, netwerkend of responsief. Wij verwachtend dat gelet de aard van de maatschappelijke opgaven het accent daarbij steeds vaker op de ‘netwerkende’ en de ‘responsieve overheid ’komt te liggen, zonder dat de rechtmatige en presterende rol aan belang verliezen.

Bron: gebaseerd op de vier overheidsrollen van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB).

Figuur 1 Rollen-model overheid (NSOB)

Afhankelijk van de opgave, de fase van ontwikkeling en het gewenste effect kiezen wij bewust welke rol we als overheid innemen. Iedere rol vraagt om een andere manier van samenwerken, sturen en handelen. Vanuit de vier overheidsrollen zetten we beschikbare instrumenten gericht in om de ambities en keuzes uit het Strategisch kompas te realiseren.

Rol	**Instrumenten**
Rechtmatige overheid	- Het instrument *Weging waterbelang* volwaardig toepassen, niet alleen bij omgevings-plannen, maar ook in de vroege fases van beleid- en planvorming. - Nieuwe nomen voor wateroverlast, verharding, infiltratie en compensatie in de waterschapsverordening - Waar nodig zienswijzen en beroep inzetten richting medeoverheden
Presterende overheid	- Projecten uitvoeren vanuit de uitgangspunten van water en bodem sturend, waarbij een nieuw evenwicht wordt gezocht tussen waterbeheer en functies. - Het waterbeheer richten op normen die passen bij water en bodemsysteem dat leidend is voor de inrichting van de leefomgeving
Netwerkende overheid	- Vanaf de start actief betrokken zijn bij omgevingsvisies, omgevingsprogramma's, omgevingsverordeningen en ruimtelijke plannen. - Samenwerken in interbestuurlijke omgevingsprogramma's. - Actief deelnemen aan economische, ruimtelijke en watergerelateerde netwerken. - Bijdragen aan regionale en lokale investeringsagenda's voor de lange termijn. - Strategisch grondbeleid en grondexploitatie inzetten waar dit bijdraagt aan de opgaven.
Responsieve overheid	- Samen met maatschappelijke partners pilots ontwikkelen en uitvoeren. - Initiatiefnemers en gemeenten duidelijkheid bieden over de gezamenlijke aanpak van water en klimaat in de ruimtelijke ordening. - Financieel of inhoudelijk bijdragen aan initiatieven die bijdragen aan klimaat-adaptatie en waterbeschikbaarheid, zoals het programma Zoetwater Oost-Nederland (ZON).

Interventieladder

Onze inzet is om met onze partners te komen tot een goede ruimtelijke ordening op basis van water en bodem sturend. Wanneer echter een ontwikkeling niet past bij 'water en bodem sturend' en we niet vanuit samenwerking komen tot een oplossing, dan willen wij transparant zijn hoe we hier mee omgaan. In dat geval maken wij gebruik van een interventieladder. De interventieladder beschrijft hoe wij handelen wanneer overleg niet tot een passende oplossing leidt en welke instrumenten wij daarbij, afhankelijk van de situatie, inzetten. De ladder is niet bedoeld als een verplicht stappenplan en de werking van de interventies is wisselend. Afhankelijk van de omstandigheden, de ernst van de situatie en de urgentie van het optreden kan het waterschap direct een zwaardere interventie toepassen of meerdere interventies combineren. De zwaarte van de interventie neemt daarbij toe naarmate de risico's groter zijn en mogelijkheden voor overeenstemming uitblijven. De interventieladder introduceert geen nieuwe bevoegdheden of instrumenten.

Op basis van de Omgevingswet kunnen we overgaan tot de eerste 7 interventies. Het dagelijks bestuur is hiertoe volgens de Omgevingswet gemachtigd. De overige interventies kan het dagelijks bestuur inzetten wanneer de gang van zaken binnen de samenwerking daartoe aanleiding geeft.

- *Ambtelijk topoverleg binnen bestaande netwerken en samenwerkingsverbanden.*
  Via ambtelijk topoverleg, één op één of met partners, komen tot oplossing. Dit kan alleen in een vroeg stadium, voorafgaand aan de ter inzagelegging van een ontwerpbesluit.

- *Bestuurlijk overleg.*
  Via bestuurlijk overleg, één op één of met partners, komen tot oplossing. Dit kan alleen in een vroeg stadium, voorafgaand aan de ter inzagelegging van een ontwerpbesluit.

- *Negatief advies door of namens het dagelijks bestuur in kader van weging waterbelang.*
  Hiermee maken we onze opvatting als waterbeheerder op een ruimtelijke plan of omgevingsprogramma kenbaar voorafgaand aan besluitvorming van bijvoorbeeld een gemeente of provincie. Dit kan in alle fasen van het planvormingsproces. Normaliter wordt het advies weging waterbelang namens het dagelijks bestuur gegeven, maar het bestuur kan zich hier nadrukkelijker aan verbinden. Een negatief bestuurlijk advies weging waterbelang zal voorafgaande aan een zienswijze worden ingediend. Daarna blijkt immers of de gemeente er gehoor aan gegeven heeft. Maar in principe kan een negatief advies ook volgen op opgeschaald ambtelijk topoverleg en bestuurlijk overleg.

- *Indienen van een zienswijze door of namens het dagelijks bestuur op een ontwerpbesluit.*
  Met deze interventie kan het bestuur haar gewicht in de schaal leggen en expliciet kenbaar maken aan de coördinerende overheid om een ruimtelijk plan of omgevingsprogramma, zoals bijvoorbeeld een wijziging van een Omgevingsplan ten behoeve van een ruimtelijke ontwikkeling, niet of anders vast te stellen.

- *Indienen van beroep bij de Raad van State.*
  Het indienen van een beroep bij de Raad van State door het waterschap tegen een ruimtelijk plan dat wordt ondersteund door gemeente of provincie, is vanuit één overheids-gedachte ongewenst, maar is het ultieme middel waartoe WDODelta in zwaarwegende gevallen bereid is. Wij zijn hiertoe bevoegd wanneer wij opkomen voor onze watertaken en ruimtelijke belangen.

- *Het niet afgeven van een vergunning.*
  Deze interventie kan pas na besluitvorming van gemeente of provincie.

- *Heroverwegen van financiële bijdragen aan de ontwikkeling.*
  Dit kan op het moment dat het aan de orde is. Bijvoorbeeld wanneer het waterschap deel uit maakt van een project of partij is in een samenwerkingsverband. Hiermee geven wij een duidelijk signaal.

- *Afzien van deelname aan het project of samenwerkingsverband.*
  Dit kan op het moment dat het aan de orde is. Bijvoorbeeld wanneer het waterschap deel uit maakt van een project of partij is in een samenwerkingsverband. Hiermee geven wij een duidelijk signaal.

- *Kosten die voortvloeien uit aanvullende watermaatregelen toerekenen aan de initiatiefnemer.*
  Om over te gaan tot deze interventie moet er een wettelijke basis zijn of het moet mogelijk zijn dat wij op grond van een onrechtmatige daad van de gemeente, de gemeente aansprakelijk kunnen stellen.

- *Publiekelijk aandacht vragen voor de gevolgen van de ontwikkeling.*
  Met deze interventie brengen we als waterschap ons standpunt publiekelijk naar buiten, wat de druk om tot oplossing te komen kan vergroten.

Bijlage. Begrippenlijst

Begrippenlijst	
Afwentelen	Een drukkende last overdragen op iemand anders, een ander gebied of een ander tijdstip.
Assets	Objecten en goederen in eigendom of beheer van het waterschap, zoals een watergang, waterbergingsgebied, dijk of gemaal.
Functies	Voorbeelden van functies zijn natuur, landbouw, wonen en bedrijventerreinen. Bepaald gebruik van zo'n functie leidt tot een bepaalde inrichting van de fysieke omgeving, waaronder het watersysteem.
Handelingsperspectief	Informatie over hoe je in een bepaalde situatie kunt handelen.
Interbestuurlijk omgevingsprogramma	Een programma waarin meerdere overheden gezamenlijk werken aan opgaven in de fysieke leefomgeving.
Interventieladder	Stapsgewijze inzet van steeds zwaardere maatregelen wanneer overleg onvoldoende resultaat oplevert.
Klimaatrobuust	een omgeving, systeem of maatregel dusdanig is ingericht dat deze bestand is tegen de gevolgen van klimaatverandering.
Meervoudig ruimtegebruik	Het combineren van meerdere functies in dezelfde ruimte, bijvoorbeeld waterberging, natuur en recreatie.
Mitigerend	Het voorkomen of verminderen van nadelige effecten van een activiteit.
'***Pas toe of leg uit'***	Principe waarbij een overheid een afgesproken werkwijze toepast of motiveert waarom daarvan wordt afgeweken.
Position paper water en bodem sturend	Document dat inzicht geeft over hoe het waterschap aankijkt tegen de ruimtelijke inrichting op de langere termijn.
Publiekrechtelijke samenwerking	Samenwerking tussen overheden op basis van wettelijke bevoegdheden en verantwoordelijkheden.
Fysieke leefomgeving	Breed werkveld waar de fysieke leefomgeving centraal staat.
Ruimtelijke ontwikkeling	Initiatief dat de inrichting van de leefomgeving verandert. Bijvoorbeeld de bouw van een woning of de aanleg van weg.
Strategisch kompas	Een strategisch kader dat richting geeft aan de rol, keuzes en aanpak van het waterschap bij opgaven rond water, ruimte en klimaat.
Stroomgebied	Het gebied waar neerslag en oppervlaktewater uiteindelijk via hetzelfde watersysteem worden afgevoerd.
Transformeren	Omzetten naar een andere vorm. Een fundamentele ingrijpende verandering.

Water en bodem sturend	Ruimtelijke ontwikkelingen optimaal laten aansluiten bij de natuurlijke kenmerken van water- en bodemsystemen (ministerie van I&W, mei 2022)
Watersysteem	Samenhangend geheel van één of meer oppervlaktewaterlichamen en grondwaterlichamen, met bijbehorende bergingsgebieden, waterkeringen en ondersteunende kunstwerken.